

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА імені О. М. БЕКЕТОВА

Л. С. Мартишова

ХУДОЖНІ ПРОБЛЕМИ
ВЗАЄМОДІЇ НОВОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ ЗАБУДОВИ

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

(для здобувачів I курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти денної форми навчання зі спеціальності G17 – Архітектура та містобудування)

Харків
ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
2026

Мартишова Л. С. Художні проблеми взаємодії нової та історичної забудови : конспект лекцій для здобувачів 1 курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти денної форми навчання зі спеціальності G17 – Архітектура та містобудування) / Л. С. Мартішова ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2026. – 52 с.

Автор

канд. архітектури, доц. Л. С. Мартішова

Рецензент

О. В. Смірнова, кандидат архітектури, доцент кафедри архітектури будівель і споруд Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова

Рекомендовано кафедрою архітектури будівель і споруд, протокол № 1 від 20.08.2026

© Л. С. Мартішова, 2026

© ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1 Містобудівна охорона історичного середовища міст.....	6
Тема 1 Чинники та передумови виникнення теорії містобудівної охорони.....	7
Тема 2 Науково-проектна документація з охорони традиційного середовища міст.	12
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2 Методи і підходи до реконструкції історичного середовища.....	18
Тема 3 Методи і підходи до реконструкції історичного середовища.....	19
Тема 4 Методи і принципи архітектурної регламентації нової забудови в історичному середовищі.....	25
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3 Архітектурно-художні проблеми реконструкції історичного середовища.....	28
Тема 5 Особливості зорового сприйняття міського середовища.....	29
Тема 6 Методи рішення об'ємно-композиційної організації фасадів нових будинків в історичному середовищі.....	34
Тема 7 Формування архітектурно-художньої структури фасадів нових будинків в історичній забудові.....	38
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	44
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК.....	49

ВСТУП

Міське середовище постійно розвивається відповідно до технічного прогресу, намагаючись задовольнити зростаючі вимоги людства. Будь-яке місто стикається з проблемою трансформації, або нашарування структури та забудови.

Взаємодія нової та історичної забудови – це одна з найскладніших художньо-естетичних проблем сучасної архітектури. Головне завдання архітектора полягає в тому, щоб зберегти унікальну ідентичність місця (*genius loci*), забезпечивши при цьому функціональний розвиток міста.

Основні художні проблеми сьогодення – це порушення масштабу та силуету, що пов'язано з появою висотних об'ємів споруд поруч із малоповерховою історичною забудовою, що руйнує традиційну лінію горизонту, пригнічує старі будівлі та спотворює видові панорами; стилістичний конфлікт, що з'являється при некоректному поєднанні ультрасучасних форм із класичними архітектурними формами та об'ємами; матеріальний дисонанс, пов'язаний із використанням сучасних штучних матеріалів, що візуально конфліктують із фактурними історичними матеріалами – натуральним каменем, цеглою ручної формовки та деревом; псевдоісторизм (кітч), коли копіювання старовинних стилів призводить до появи бутафорії, що знецінює справжні пам'ятки та позбавляє сучасну архітектуру стильових особливостей; втрата просторової гармонії, пов'язаної з тим, що архітектурне рішення нових будівель не враховує композиції та структури історичного архітектурного середовища, яке склалося в попередні періоди (історичну систему закладених вулиць, масштабів двориків та відкритих просторів історичних площ, елементів озеленення та фрагментів рельєфу), а також загальної композиції побудови та сценарію, закладений авторами.

Отже, вивчення та дослідження особливостей взаємодії забудови різних періодів та інтеграції цього досвіду в сучасну структуру міста, є актуальними.

Навчальна дисципліна «Художні проблеми взаємодії нової та історичної забудови» розроблена згідно з освітньо-науковою програмою (ОНП) «Архітектура будівель і споруд» для підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності G17 – Архітектура та містобудування.

Мета – набуття здобувачами знань щодо проблем взаємодії історично сформованої забудови та нових будівель і елементів середовища; особливостей проєктування та використання різноманітних методів формування архітектурної регламентації в цінному історичному середовищі.

Вивчення цієї дисципліни базується на дисциплінах «Сучасні проблеми архітектури, містобудування та дизайну архітектурного середовища», «Теорії архітектури та містобудування новітньої епохи», «Методологія наукових досліджень архітектурно-містобудівних об'єктів».

Результатами вивчення дисципліни «Художні проблеми взаємодії нової та історичної забудови» є:

- уміння використовувати знання широкого контексту адаптивного повторного використання історичних будівель;
- розуміння важливості архітектурних і законодавчих обмежень, що існують при проєктуванні в історичному середовищі;
- уміння досліджувати та визначати архітектурно-художні проблеми, а також ідентифікувати обмеження, застосовувати відповідні методи реконструкції та архітектурної регламентації в історичному середовищі.

Під час вивчення цієї дисципліни розвиваються певні навички, а саме:

- **соціальні:** усна і писемна комунікація; активне слухання – дебати, дискусії; підготовка та проведення презентацій.
- **міжсекторальні та ключові компетентності для сталого розвитку:** системне мислення, передбачення, критичне мислення, міждисциплінарність.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

МІСТОБУДІВНА ОХОРОНА ІСТОРИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА МІСТ

Взаємодія нової та історичної забудови спричиняє дисгармонію внаслідок порушення масштабу, стилістичну невідповідність та функціональний тиск. Основні проблеми включають руйнування історичного ландшафту, транспортні перевантаження та втрату культурної автентичності. Для виявлення методів створення гармонійного поєднання історичної та нової забудови, що потребує певних підходів, розглядаються аспекти, які стали основою теорії містобудівної охорони пам'яток. Ця теорія об'єднала архітектурні, історичні та містобудівні підходи до захисту історичного характеру міського середовища, переходячи від точкової охорони до комплексної.

Передбачається ознайомлення із законодавчими, теоретичними та методичними основами захисту традиційного характеру середовища та об'єктів культурної спадщини. Розглядається широкий соціокультурний, економічний і моральний контексти проблем конфліктної взаємодії історично сформованої забудови та нових сучасних будівель і елементів середовища.

Аналізуються чинники й передумови виникнення теорії містобудівної охорони пам'яток та історичного середовища міста: концепція «місця» К. Норберг-Шульца, адгок-урбанізм та головні особливості постмодерністської ментальності.

Розглядається поняття предмета охорони та загальний понятійний апарат пам'яткоохоронного законодавства як України, так і ЮНЕСКО. Аналізується та порівнюється вітчизняний і зарубіжний досвід.

Вивчаються вітчизняна теорія охорони історичного середовища, базові поняття теорії містобудівної охорони пам'яток та термінологічний апарат. Розглядається склад, зміст науково-проектної документації щодо розроблення історико-архітектурних опорних планів та проектів зон охорони пам'яток.

Тема 1 Чинники та передумови виникнення теорії містобудівної охорони

Теорія містобудівної охорони пам'яток виникла, як реакція на масштабні руйнування історичних центрів під час індустріалізації та воєн XIX–XX ст. Основні чинники – усвідомлення цінності середовища (а не лише окремих будівель), необхідність захисту від хаотичної забудови та формування нормативно-правової бази, що регулює збереження історичного ареалу та ландшафту. Ця теорія об'єднала архітектурні, історичні та містобудівні підходи для захисту історичного характеру міського середовища, переходячи від точкової охорони до комплексної.

Ключовими передумовами виникнення теорії стали:

1. Індустріалізація та урбанізація.
2. Військові руйнування.
3. Еволюція уявлень про пам'ятку.
4. Формування містобудівного законодавства.

Розвиток реставраційної науки.

Охорона історичного середовища в Україні регулюється такими документами, що передбачають збереження пам'яток, історичних ареалів та ландшафтів:

- Конституція;
- Закон «Про охорону культурної спадщини»;
- Земельний кодекс;
- Містобудівний кодекс.

Ключові нормативно-правові акти:

- Закон України «Про охорону культурної спадщини»;
- Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»;
- Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»;
- Закон України «Про природно-заповідний фонд України»;
- Постанови Кабінету Міністрів України.

Взаємодія нової та історичної забудови спричиняє дисгармонію внаслідок порушення масштабу, стилістичну невідповідність (матеріали, кольори, фасади) та функціональний тиск (багатоповерхівки). Основні проблеми включають руйнування історичного ландшафту, транспортні перевантаження та втрату культурної автентичності. Гармонійне поєднання потребує симбіозу, підпорядкування або контрасту.

Головні контекстні проблеми взаємодії:

1. Об'ємно-просторова дисгармонія. Нові будівлі зазвичай ігнорують історичну планувальну структуру, поверховість та масштаб навколишньої забудови.

2. Стильова та візуальна невідповідність. Використання сучасних матеріалів та фасадних рішень, що контрастують з історичним середовищем, збіднює пластику фасадів.

3. Функціональний тиск. Розміщення великих торгових чи житлових комплексів створює навантаження на інфраструктуру, призводить до зносу історичних споруд та ускладнює транспортні проблеми.

4. Втрата «складної єдності». Нова архітектура здебільшого руйнує, а не доповнює сформоване історичне середовище, ігноруючи принципи включення, а не виключення.

Для вирішення цих проблем важливо застосовувати принципи, які враховують природні та культурно-історичні умови кожного міста.

Дефініції понять «культура» та «культурна спадщина», розроблені практикою роботи спеціалістів ЮНЕСКО. «Культура: комплекс духовних, матеріальних, інтелектуальних та емоційних ознак, які характеризують суспільство чи соціальну групу. До її складу входять не лише мистецтво та письмо, а також спосіб життя, фундаментальні права людського буття, системи цінностей, традиції та вірування. Культурна спадщина складається з таких аспектів минулого, які люди охороняють, культивують, вивчають та передають майбутньому поколінню. Ці досягнення втілені в матеріальних формах (наприклад, будівлях) і в нематеріальних формах (наприклад, в різних видах

виконавського мистецтва). Культурна спадщина – це те, що набуло цінності в минулому і цінність чого очікується в майбутньому. Оскільки ця цінність та її очікування змінюються з часом, саме це й утворює культурну спадщину як суб'єкт динамічних змін».

Культурна спадщина – це сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини.

Об'єкт культурної спадщини – це визначне місце, споруда (витвір), комплекс (ансамбль), їхні частини, пов'язані з ними рухомі предмети, а також території чи водні об'єкти (об'єкти підводної культурної та археологічної спадщини), інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти незалежно від стану їх збереженості, що донесли до нашого часу цінність із археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність.

Об'єкт всесвітньої спадщини – це об'єкт культурної спадщини, включений до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО відповідно до Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини

Спадщина – це те, що нам передали предки, але передали не просто для охорони, а для інтерпретації та примноження. Тобто, на відміну від пам'ятки, що є категорією одиничною й нединамічною, об'єкт спадщини – це частина цілісної системи спадщини, що розвивається.

Архітектурно-містобудівна спадщина є специфічним об'єктом охорони. Об'єкти архітектурної та містобудівної спадщини заносяться до окремих розділів Реєстру відповідно до видової приналежності:

- пам'ятки архітектури;
- пам'ятки містобудування;
- культурні ландшафти.

Класифікація об'єктів архітектурної та містобудівної спадщини:

1. За типами:

- архітектурні об'єкти;

- комплекси (ансамблі);
- територіальні утворення (визначні місця).

2. За видами:

- об'єкти архітектурної спадщини;
- об'єкти містобудівної спадщини;
- історична забудова;
- архітектурно-археологічні об'єкти;
- об'єкти монументального мистецтва, культурні ландшафти.

3. За категоріями цінності:

– пам'ятки місцевого значення – об'єкти архітектурної та містобудівної спадщини, які відповідають критеріям, встановленим для пам'яток місцевого значення і занесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України;

– пам'ятки національного значення – об'єкти архітектурної та містобудівної спадщини, які відповідають критеріям, встановленим для пам'яток національного значення і занесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України;

– пам'ятки світового значення – об'єкти культурної спадщини, внесені до Списку всесвітньої спадщини відповідно до критеріїв, встановлених ЮНЕСКО.

Протягом останнього часу групою вітчизняних фахівців, членів Українського національного комітету ICOMOS, здійснюються розробки блоку понять стосовно архітектурно-містобудівної спадщини.

У проєкті Закону «Про збереження архітектурної спадщини» фахово обґрунтовано визначення термінів «архітектурна та містобудівна спадщина», «об'єкт архітектурної спадщини», «об'єкт містобудівної спадщини», «пам'ятка містобудування», «пам'ятка архітектури», «предмет охорони об'єкта архітектурної спадщини» тощо.

У Законі України «Про охорону культурної спадщини» зазначено, що кожна пам'ятка має предмет охорони – характерну властивість, що становить історико-культурну цінність конкретної пам'ятки і має зберігатися під час виконання робіт із ремонту, реставрації, пристосування тощо.

Категорія предмета охорони простежується в первинних установчих документах на пам'ятку – в обліковій картці та паспорті об'єкта культурної спадщини.

Для всіх видів пам'яток предметом охорони є матеріальне втілення історичної пам'яті у специфічних формах, властивих археології, архітектурі, містобудуванню, монументальному, садово-парковому мистецтву тощо. Форма паспорта на пам'ятку архітектури включає інформацію про особливості території, головні джерела, відомості щодо наявності матеріалів обстежень, науково-дослідних, проєктних та науково-проєктних робіт, які не порушують автентичність пам'ятки.

Процедура визначення предмета охорони розглядається як механізм обґрунтування та уточнення автентичності об'єкта на підставі виконання комплексних досліджень з урахуванням сталого розвитку об'єктів нерухомої культурної спадщини та умов соціальної і просторової адаптації до існуючого середовища

На підставі прийнятих в Україні нормативних документів щодо проєктування та визначення режиму використання території історичних ареалів проблема обмеження забудови охоронних зон вирішується лише частково. Локальні архітектурні об'єкти та окремі пам'ятки архітектури, розташовані за межами історичних ареалів, перебувають у зоні ризику втрати комплексно визначеного містобудівного регламенту історичного центру міста.

Літературними джерелами та нормативними документами містобудівного регламенту підтверджується, що особливості адаптації пам'ятки до сучасного використання при виборі оптимальної функції пам'ятки архітектури необхідно визначати, керуючись основними принципами, пов'язаними зі змістом, функцією, режимом експлуатації пам'ятки та її художньо-естетичним сприйняттям.

Тема 2 Науково-проектна документація з охорони традиційного середовища міст

Методика історико-архітектурної оцінки передбачає з'ясування ступеня збереженості системи чи елементів основних історичних епох розвитку міста. При цьому оцінюються такі елементи, як головні площі, наскрізні вулиці й бульвари, композиційні осі, межі середмістя, колишні лінії укріплень, траси й габарити другорядних вулиць, планувальна структура кварталів. Так визначається ступінь збереженості. Головним для визначення цінності планувальної системи є хронологічний критерій. Інші критерії – композиційний та ландшафтний – допоміжні.

Методика історико-архітектурної оцінки забудови передбачає проведення наукової інвентаризації будівель і споруд досліджуваної області з виділенням пам'яток архітектури, об'єктів культурної спадщини, фонові забудови, дисгармонійних споруд. Ці визначення мають супроводжувати пропозиції щодо заходів, які потрібно вживати стосовно тієї чи іншої категорії будівель. Під час цього процесу в матеріалах враховуються і позначаються пам'ятки історії, археології та монументального мистецтва, ділянки археологічного культурного шару. Важливе методичне значення має з'ясування ступеня збереженості історичної житлової забудови, яка має визначатися за комплексом параметрів і класифікуватися за трьома категоріями – висока, добра, задовільна.

Кодифікованим підсумком науково-методичних напрацювань, здійснених на тепер у сфері містобудівної охорони нерухомої культурної спадщини, став ДБН Б.2.2-3:2021 Склад та зміст історико-архітектурного опорного плану населеного пункту.

Історико-архітектурний опорний план складають з урахуванням фактичних даних, наявних у різних установах і організаціях, одержаних після натурних обстежень і спеціальних досліджень, які виконуються незалежно від містобудівного проектування, або під час передпроектних досліджень. Цей план є обов'язковим складником генерального плану історичного населеного місця, містить дані про його нерухому культурну спадщину в обсязі,

достатньому для вирішення питань її охорони та використання на стадії генплану, дає узагальнену характеристику спадщини.

Залежно від кількості пам'яток культурної спадщини, розміру історичного населеного місця та його природних особливостей, склад досліджень до історико-архітектурних опорних планів та строки їх виконання можуть істотно відрізнятись. Дослідження включають виявлення, вивчення та оцінку всіх об'єктів культурної спадщини, визначення їх ролі в композиції та структурі міста.

На підставі історико-архітектурного опорного плану історичного населеного місця з урахуванням узагальненої комплексної оцінки його території (історико-культурної, природно-ландшафтної і естетичної) розробляють зони охорони пам'яток. До їх складу належать території в зоні розташування та композиційно-видового впливу пам'яток культурної спадщини.

Перш ніж аналізувати сучасні проблеми щодо визначення зон охорони пам'яток, варто розглянути первинну ланку територіальної охорони пам'яток – визначення території пам'ятки. Ця тема на початку ХХІ ст. певний період не вважалася важливою і такою, що має юридично значущі наслідки, а отже, й велике практичне значення. Територія пам'ятки є найціннішою ділянкою історичного середовища. Вона безпосередньо прилягає до пам'ятки й становить з нею неподільне матеріальне ціле. До того ж територією пам'ятки є не будь-яка земельна ділянка, на якій пам'ятка стоїть, а тільки та і в тих межах, що безпосередньо історично, планувально, матеріально й функціонально пов'язана з самою пам'яткою.

Територія пам'ятки є первинним елементом у системі охорони пам'яток. Суть території пам'ятки і її відмінність від охоронної зони (і від усіх видів зон охорони пам'яток) полягає в тому, що вона пов'язана з історичною матеріальною субстанцією пам'ятки, а не з її композиційно-видовим впливом природного середовища. Це пояснюється тим, що різні види й типи нерухомих пам'яток культурної спадщини мають свою специфіку матеріального втілення

як предмет охорони. Відповідно до цього потрібно розрізняти такі різновиди територій пам'яток:

- окремо розташованої пам'ятки;
- комплексу пам'яток, тобто їх групи, об'єднаної територіально;
- ансамблю пам'яток, тобто їх групи, об'єднаної спільністю території, історією виникнення і розвитку, спільністю композиційної побудови;
- пам'ятки містобудування та ландшафту (вулиці, площі, групи кварталів, історичні центри міст, інші значні за площею території).

До того ж категорія обліку пам'ятки (національного чи місцевого значення) з методичного погляду не впливає на визначення території пам'ятки. Кожен із цих різновидів має певні особливості щодо визначення меж і режимів використання територій пам'яток.

Режим використання території пам'ятки є, по суті, заповідним: тут не можна нічого будувати, можна тільки виконувати роботи з реставрації, пристосування, музеєфікації пам'ятки, упорядження та регенерації її території. Навіть якщо прокладати інженерні комунікації, то тільки ті, які необхідні для експлуатації пам'ятки / пам'яток.

До зон охорони пам'яток, відповідно до законодавства, належать:

- охоронна зона;
- зона регулювання забудови;
- зона охоронюваного ландшафту;
- зона охорони археологічного культурного шару.

Естетичне сприйняття архітектури – це сприйняття відносно поняття краси, яке змінюється разом зі зміною соціально-історичних умов. Людина сприймає природу, людську особистість, навколишнє матеріальне середовище естетично.

Оцінка архітектурного витвору (об'єкта) включає сприйняття його об'ємно-просторової структури, усвідомлення його функціонального призначення та відповідності цього призначення фізичній формі, розуміння роботи конструкцій та вираження цієї роботи у фізичній формі, сприйняття та

усвідомлення художньої форми архітектури, сприйняття через художню форму його ідейно-художнього змісту.

Аналіз зорового сприйняття пам'яток і їхньої ролі в оточенні – важлива складова дослідження історичних місць і визначення шляхів охорони їх культурної спадщини. У процесі аналізу визначаються особливості сприйняття самих пам'яток, усі суттєві візуальні та композиційні зв'язки з довкіллям і ступінь збереженості їх історичного міського і природного середовища. Головними результатами такого аналізу є встановлення найважливіших для огляду і розкриття архітектурних переваг ділянок пам'яток, визначення їх ролі в композиції і обличчі міста, диференціація видів на пам'ятки за їхньою цінністю та виявлення пов'язаних з їхнім оглядом територій і характерних елементів.

Фізіологічною основою зорового сприйняття архітектурного об'єкта є дані про будову людського ока та результати експериментальних досліджень його роботи. Виділення пам'ятки як головного об'єкта спостереження приводить до встановлення між ним та глядачем візуально-просторового зв'язку. Кожній точці, з якої можна спостерігати пам'ятку, відповідає певний вид, і кожен вид має свою точку огляду. Видова точка – це певна ділянка території, в межах якої видове розкриття залишається практично незмінним; характеризується розташуванням на місцевості, величиною займаної території і напрямом огляду. З кожним видом на пам'ятку пов'язана певна територія, з якої вона оглядається – видова точка і зона формування виду.

Безліч точок, з яких можна спостерігати історичну споруду, становить зону видимості пам'ятки. Сума таких зон визначає території, з яких можливий огляд історичних споруд у місті. Точки огляду характеризуються розміром території, відстанню до пам'ятки, кількістю і порядком видів із них.

Аналіз та структуризація варіантів характерних точок сприйняття дозволили визначити п'ять основних типів зон формування видів на пам'ятки, які залежать від їх розташування в містобудівній структурі:

– по червоній лінії вулиці в ряду щільної забудови;

- на розі перетину вулиць;
- всередині кварталу;
- в завершенні вулиці;
- на підвищенні рельєфу;
- всередині площі.

Цінні види на архітектурні пам'ятки є важливим елементом збереження культурної спадщини, оскільки вони формують сприйняття історичних об'єктів у просторі та часі. Найважливіші види зазвичай враховують перспективу, історичний контекст, зв'язок із навколишнім середовищем, а також естетичну значущість пам'ятки. Дослідження в цій галузі дозволило виявити дев'ять основних рівнів:

1. Панорамний вид із домінантною пам'яткою.
2. Фронтальний вид на фасад.
3. Історичний підхід до пам'ятки.
4. Вид з іконічних точок міста чи місцевості.
5. Боковий вид або кутовий ракурс.
6. Вид з інтеграцією ландшафту.
7. Вид на архітектурні деталі.
8. Внутрішні види або інтер'єри.
9. Вид з незвичайних ракурсів або під специфічними кутами.

Для збереження архітектурної спадщини найважливіше зберігати панорамні й фронтальні види, оскільки вони передають масштаб, значущість і композицію пам'ятки. Історичні підходи й види з ключових точок міста мають велику культурну цінність, оскільки підкреслюють зв'язок між пам'яткою та її середовищем.

Основою досліджень видового розкриття пам'яток архітектури є проведення візуального та графоаналітичного аналізу (панорам, профілів місцевості, перспективних зображень, 3D-візуалізації, а також найбільш важливих розгорток забудови вулиць) з метою визначення основних видових фронтів, зон формування видів та видових точок, а також виявлення

панорамних видових точок, які не підлягають змінам, та дисгармонійних будівель і споруд.

Не підлягають змінам видові точки, з яких здійснюється видове розкриття тих об'єктів культурної спадщини, які формують унікальний та своєрідний вигляд міста, а також мають обмежене видове розкриття з інших точок (або не мають взагалі). Зони охорони пам'яток архітектури відіграють дуже важливу роль у збереженні культурної спадщини, насамперед вони повинні забезпечувати захист цінних видових розкриттів. Це стосується збереження панорамних видів, візуальних коридорів, а також просторового контексту, що дозволяє оцінити історичну цінність пам'ятки у її природному середовищі або в міській забудові. Захист видових розкриттів є однією з ключових функцій, які визначають принципи зонування навколо архітектурних об'єктів.

Таким чином, основними завданнями зон охорони щодо збереження видового розкриття є:

1. Забезпечення відкритих візуальних коридорів.
2. Контроль за забудовою.
3. Збереження контексту оточення.
4. Видове розкриття в міському середовищі.
5. Підвищення естетичної та історичної цінності.

Розроблення зон охорони пам'яток є одним із ключових інструментів для збереження архітектурної спадщини та видів на пам'ятку. Правильно організовані охоронні зони не лише захищають саму пам'ятку, але й забезпечують збереження її візуального середовища, зокрема важливих видів.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

МЕТОДИ І ПІДХОДИ ДО РЕКОНСТРУКЦІЇ ІСТОРИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА

Історичне середовище сучасного міста має індивідуальні ознаки та розширює багатогранність цінності, додає глибини, емоційної наповненості. Важливо зберегти ці унікальні прояви та підкреслити індивідуальні характеристики, щоб налагодити діалог між «старим» і «новим».

Сучасна архітектурна майстерність полягає в тому, щоб окреслити хід часу та зміни, які відбулися, але не стирати пам'ять про минуле, відтворювати багатство світу шляхом поєднання історичної спадщини та сучасного різноманіття як цілісне містобудівне архітектурно-просторове навколишнє середовище.

У сучасній практиці реконструкції історичного середовища склалися декілька підходів до формування як планувальної, так і об'ємно-просторової структури. Усвідомлення цих підходів уможлиблює трансформування середовища міста відповідно до нових умов та потреб його розвитку в цілому зі збереженням історичний контексту та підвищенням життєздатності.

Вивчаються існуючі методи та підходи до реконструкції історичного середовища: від консервування і реставрації до нового конструювання. Розглядаються методи та залежність їх застосування від ступеня збереження і цінності історичного середовища; відмінності підходів і методів з точки зору системного підходу.

Аналізується поняття режимів використання територій в історичному середовищі та зонах охорони пам'яток. Вивчаються методи архітектурної регламентації нової забудови в історичному середовищі, а також розглядаються сучасні методи роботи з фізичним простором історичного міста. Надаються засади теорії морфології міського середовища, сформованої на основі головних творчих напрямів, що базуються на дослідженні певних періодів.

Тема 3 Методи та підходи до реконструкції історичного середовищ

Для багатьох архітекторів та містобудівників Європи, починаючи з другої половини XIX століття, постала проблема необґрунтованого включення нових споруд до історично сформованого архітектурного середовища. Потрібна була корекція випадкових рішень. До цього періоду про реконструкцію, в її сучасному розумінні, не йшлося. Як правило, старі споруди зносили, на їхньому місці будували нові, що не поступалися за якістю архітектурного задуму. У зв'язку з появою та частою зміною різних стилістичних течій змінювалося ставлення до окремих будівель в аспекті ієрархії та до контексту містобудівної ситуації в принципі. Це спричинило порушення сформованих просторових сценаріїв у середньовічних містах старої Європи.

Аналіз сучасних методів роботи з фізичним простором в історичному місті виявив вісім творчих напрямів. До них належать дослідження кінця XIX ст. до першої половини та середини XX ст. Більша їх частина зосереджувалася на формоутворенні, композиційній та структурній цілісності як об'єкта проєктування, так і його взаємодії з контекстом, у який він вписується. Менша ж частина (кінець XX ст. і початок XXI ст.) на перше місце висуває функціональні зв'язки, соціальні фактори, поведінкові реакції людини в середовищі.

Історичне середовище – це історико-культурний спадок, відображений у сукупності художніх, архітектурних просторів та форм, що становлять історичну та культурну цінність для суспільства. Поняття включає не тільки рукотворні архітектурні композиції, але й історичні ландшафти, природні пам'ятки тощо.

Кожне міське архітектурно-історичне середовище має неповторну ознаку автентичності. У сучасному світі ретельно збережене та/або відновлене історичне середовище зазвичай стає умовою розбудови економіки та туризму, розвитку архітектурно-художньої думки. Архітектурних особливостей місту додають важливі історичні об'єкти. Традиційними центрами тяжіння у місті є релігійні та культові споруди (церкви, собори, монастирі, лаври тощо),

торговельні осередки (ринки, торговельні вулиці), площі, фортифікаційні споруди (фортеці, вежі, стіни та вали, ворота й перекидні мости) минулих епох. Задовільний конструктивний і зовнішній стан історичного надбання забезпечують процеси ревіталізації, реставрації та реадаптації історичних будівель та просторів для використання у сучасному житті, що тісно пов'язано з поняттям джентрифікації.

Одним із ключових структурних елементів культурного середовища історичного ареалу є історичний ландшафт, що зазначено у більшості сучасних міжнародних документів. Саме він становить основу пам'яткової структури історичного ареалу, його неконтрольовані зміни призводять до деструкції системи історичного середовища як діючого організму.

Збереження історичного середовища – найважливіше завдання сучасної архітектури, урбаністики та культурології. Однак підходи до збереження міського середовища з часом значно змінилися. Якщо раніше увага зосереджувалася винятково на окремих пам'ятках архітектури, то протягом останніх десятиліть у науковій і практичній сфері активізувалася ідея збереження не лише об'єктів, а й цілих культурних ландшафтів. Історичне середовище міста, як комплексний культурний феномен, включає не тільки архітектурні пам'ятки, а й ширші просторові структури, які впливають на ідентичність міста та його мешканців. В умовах глобалізації, урбанізації та комерціалізації виникає необхідність переосмислення підходів до збереження історичного середовища, зорієнтованих не тільки на окремі об'єкти, а й на їх взаємозв'язок у контексті міського ландшафту.

Культурологічна цінність історичного середовища розглядається не як набір окремих пам'яток, а як цілісний культурний ландшафт, який впливає на соціальні та культурні процеси в місті. Важливо усвідомлювати, що історичне середовище міста – це не лише спадщина минулого, а й активний елемент, що сприяє формуванню міської ідентичності та колективної пам'яті.

Історичний простір міста, в межах якого локалізовані найбільш цінні архітектурні ансамблі та комплекси, – найважливіша його архітектурно-

художня цінність. Збереження його цілісності – одне з головних завдань під час реконструкції міста.

Сучасний підхід до реконструкції історичних міст полягає в розгляді пам'яток архітектури в місті як цілісної системи, яка вступає в активну взаємодію з його сучасною структурною. Домінуючі та емоційно виразні історичні елементи не можуть виконувати лише роль музейних експонатів. Вони повинні бути активними містобудівними компонентами, що формують середовище, а іноді й підпорядковують композиційно сучасні архітектурні компоненти.

У методології передпроектних досліджень для цього пропонується:

- вивчення композиції історичного міста з аналізом та оцінкою його «історичних нашарувань»;
- вивчення і класифікація планувальної структури міста та її елементів у часі з фіксацією найбільш суттєвих етапів її історичної трансформації;
- аналіз ландшафтних вузлів, що впливають на історичне формування міської структури, елементів силуету міста, розкриття основних архітектурних ансамблів.

Для багатьох міст поняття «ареал історичної забудови» фактично є синонімом поняття «центр міста».

Основні напрями реконструкції центру історичного міста:

1. Концентрація основних об'єктів нового будівництва, об'єктів загальноміського центра за межами історичного ядра міста.
2. Виділення в межах центрального ядра зони високої концентрації загальноміських функцій і проведення ревалоризації забудови в цій зоні.

У сучасній практиці реконструкції історичних міст сформувалися два підходи: шляхом формування нової планувальної структури і розвитку на основі структури, що склалася історично. При цьому може невиправдано ігноруватись історично сформоване планування міста.

Необхідне поєднання зазначених підходів – це трансформація міського плану відповідно до нових умов і потреб розвитку в тих межах, у яких зміни не

є протиріччям сукупності тих структурних ознак, що відтворюються на всіх етапах розвитку історичного міста. Такий підхід до реконструкції називають еволюційним оновленням міського плану.

Основним принципом еволюційного підходу є накладання старої та нової планувальних структур, у результаті чого формується єдиний планувальний каркас міста. Він має загальні для всіх елементів міста центри тяжіння, функціональні зв'язки та просторові домінанти. Стара структура не знищується, вона залишається життєздатною і домінує в межах ареалу історичної забудови. Нова структура додає зовсім інші функціонально-просторові характеристики тим територіям, що потрапляють у сферу її активного впливу.

Важливу роль у формуванні міського каркаса отримують місця перехрещення старої та нової структур міста. Вони стають головними вузлами оновленого плану міста, його найбільш сталим у масі компонентом, де концентрується функціональна та містобудівна активність.

Змінюються завдання охорони історико-культурної спадщини. В попередні десятиліття вони зводилися до вибіркової наукової реставрації окремих пам'яток, зазвичай із «розчисткою» навколишньої забудови.

З огляду на втрати або неможливість збереження цілості середовища допускається пошук архітектурних рішень, що поєднують старі й нові елементи в будь-яких «коректних» один до одного сполученнях, застосування вибіркового архітектурного, стилістичного або масштабного контрасту за умови загального погодження вигляду шляхом часткової модернізації композиційної схеми, що склалася історично. Однак на заповідних територіях допускається тільки відновлення і консервація історичної забудови з частковою або повною заміною функції «за старими фасадами».

Прийоми виправлення положення на територіях, що підлягають реконструкції:

- виявлення системи архітектурних орієнтирів, відновлення найкращих візуальних зв'язків із підкреслюванням окремих напрямів архітектурними засобами та благоустроєм, знос споруд, що затуляють зорові точки тощо;
- регенерація елементів середовища, що зникли або спотворені, відновлення характерних прийомів забудови (історичних червоних ліній, квартального планування, регламентованої кількості поверхів);
- погодження вигляду нової забудови з характером середовища за рахунок імітації окремих деталей, декоративних фасадів, прихованого розташування нових будівель, екранування несприятливих видів та панорам;
- зміна вигляду споруд, що не відповідають середовищу: накладання на фасади нових членувань, декоративних елементів, коригування силуетів висотних об'єктів.

Головні завдання реконструкції міста:

- регулювання розвитку міста шляхом перебудови планувальної структури і вдосконалення територіального зонування;
- забезпечення спадкоємності розвитку міста, збереження і збагачення своєрідності історичного планування та просторової композиції міста;
- оздоровлення навіколишнього середовища шляхом боротьби із забрудненням і шумом, озеленення, обводнення, підвищення ефективності використання відкритих просторів, вдосконалення інженерного обладнання території тощо;
- вдосконалення транспортної інфраструктури, підвищення комфорту та безпеки руху;
- створення необхідних передумов для поліпшення архітектурно-просторового середовища житлових районів, загальноміського центру та інших функціонально-територіальних зон історичного міста.

Містобудівна реконструкція – цілеспрямована діяльність щодо зміни раніше сформованої містобудівної системи або її складових елементів, обумовлена потребами вдосконалення та розвитку цієї системи.

Реконструкція передбачає велике коло можливих трансформацій (як у кількісному, так і в якісному відношенні) – від майже повного збереження структури, що склалася історично, до майже повної її заміни.

У містобудівній практиці застосовується два види реконструктивної діяльності:

- реконструкція міста (на рівні планувальної структури в цілому);
- реконструкція міського середовища, що склалось історично (як правило, на рівні окремих ділянок центральної частини міста).

Вибір тих чи інших прийомів реконструкції історичних міст базується, по-перше, на збереженні якостей сформованої забудови шляхом виявлення її специфіки за функціональними, планувальними і об'ємно-просторовими характеристиками, по-друге, на необхідності приведення цих характеристик у відповідність із сучасними вимогами.

Усі ці прийоми базуються на таких принципах:

- однорідності середовища;
- цілісності просторової організації;
- завершеності композиційного задуму;
- подібності нової забудови елементами існуючого міського середовища;
- спадкоємності;
- гармонізації здорового сприйняття.

Сучасне збереження і реконструкція історичної забудови міст базується на принципах, сформульованих у 1976 році в «Рекомендаціях ЮНЕСКО про збереження і сучасну роль історичних ансамблів».

Одним із нових методичних підходів до реконструкції історичних місць є заміна традиційного генерального плану серією «міських проєктів».

Тема 4 Методи і принципи архітектурної регламентації нової забудови в історичному середовищі

Методи регламентації нової забудови в історичному середовищі базуються на встановленні суворих містобудівних обмежень (режимів) для збереження автентичного характеру територій, що включає контроль за висотністю, масштабом, архітектурними формами та функціональним призначенням об'єктів. Головною метою є підпорядкування нової архітектури існуючому історичному контексту.

Основні методи та інструменти регламентації:

- зонування (встановлення режимів);
- висотні та об'ємні обмеження;
- регенерація та ревіталізація;
- морфологічний аналіз;
- заборона дисонуючих об'єктів;
- візуально-ландшафтний аналіз;
- погодження проєктів.

Мета регламентації – збереження історико-культурної спадщини, що поєднує два діалектично протилежні напрями – розвиток композиційної структури міста та збереження цінних історичних властивостей історичного середовища.

Регламентация базується на таких характеристиках:

- 1) типи різночасових морфосистем;
- 2) історичні типи ансамблів;
- 3) типи історичної забудови;
- 4) існуючі морфоструктура та композиційної структури міста.

Якісні ознаки типів історичних морфосистем міста, типів історичних композиційних ансамблів, композиційних структур, типів забудови визначають якісну регламентацію нової забудови, правила, прийоми та принципи побудови нової композиції, які мають бути ідентичні внутрішнім закономірностям

побудови історичних прототипів та забезпечувати збереження їхніх типологічних ознак.

Окрім того, має враховуватися наявний стан таксонів морфологічного розподілу, їхня цінність та тенденції перетворення в досліджуваному місці.

Зокрема, приналежність певного історичного фрагмента середовища до певної морфосистеми потребує збереження множинності візуальних зв'язків, широкого фронту сприйняття фрагменту з формуванням панорам і силуетів, збереження й використання відкритих просторів як візуальних басейнів, окремого розміщення домінант у просторі з необмеженим візуальним розкриттям тощо.

Приналежність історичного фрагмента середовища, наприклад, до морфосистеми «класицистичне місто» потребує завершення периметральної забудови кварталу з архітектурним виявом перехресть, індивідуальності елементів рядової забудови, фасадного розкриття домінант по планувальних осях, дотримання лінії забудови кварталу тощо.

Загалом, архітектурна регламентація полягає в поєднанні кількісних параметрів морфотипів всіх рівнів (кількісній регламентації чи параметризації) та типологічних ознак морфотипів всіх рівнів (якісній регламентації). Кількісна регламентація базується на параметрах морфологічної структури (морфоструктурі середовища), що, своєю чергою, пов'язана з ознаками морфотипів цінного міського середовища, а якісна регламентація – на якісних ознаках (типи історичних морфосистем міста, типи історичних композиційних ансамблів, композиційна структура міста, типи забудови), що, зі свого боку, пов'язані із зовнішніми типологічними ознаками та внутрішніми закономірностями побудови.

Окрім того, до головних регламентуючих параметрів варто віднести морфологічні параметри середовища, оскільки на їхній підставі формується номенклатура регламентуючих параметрів, а також функціональні параметри, які забезпечують якісне нормування використання територій, що визначається регламентацією видів функціонального використання, та композиційні

параметри середовища як ознаки морфотипу, що визначають потенціал розвитку композиції середовища, унаслідок розвитку та нового будівництва композиційний потенціал середовища повинен збільшуватися. Головні критерії виокремлюють залежно від ієрархічного рівня.

Головні принципи архітектурної регламентації:

- диференціації;
- типологічний;
- урахування тенденцій перетворення середовища;
- контекстуальний;
- рекомпозиції;
- збалансованості морфологічних якостей простору з функціональним

використанням.

Методика визначення регламентуючих показників нової забудови в історичному середовищі складається з трьох етапів:

1. Історико-містобудівний аналіз.
2. Композиційний аналіз міста.
3. Моделювання композиційної структури міста.

Параметри елементів морфоструктури забезпечують кількісну регламентацію нової забудови – її параметризацію. Параметризація проводиться за допомогою розширеної номенклатури морфологічних показників для одиниць виміру, наприклад кварталів.

Визначаються статистично вагомі типологічні ознаки морфотипу і статистично невагомі параметри (їхнє кількісне значення для всіх морфотипів міста перебуває в одному діапазоні шкали ранжування). Статистично вагомими морфологічними параметрами можуть бути такі показники: площа кварталу, середня висота забудови, площа забудови, щільність забудови, об'ємно-просторова щільність, замкнутість, периметральність тощо. Статистично невагомі параметри надалі можуть бути вилучені з розрахунків.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3

АРХІТЕКТУРНО-ХУДОЖНІ ПРОБЛЕМИ РЕКОНСТРУКЦІЇ ІСТОРИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА

У процесі розвитку історично сформованих найбільших міст виникає необхідність вирішення низки проблем вдосконалення їх містобудівної структури. З кожним роком зростають та ускладнюються потреби сучасного міста, транспортний потік збільшується, ущільнюється сучасна забудова, а архітектурних пам'яток та історичних будівель у містах залишається все менше. Деякі елементи історичної забудови сучасного міста сьогодні, на жаль, видаляють не тільки через природне старіння, але і для того, щоб звільнити місце для нового будівництва, деякі перебудовують до невпізнання. У такій ситуації проблема збереження історичного контексту з його впізнаванням архітектурно-художнім «виразом», а також максимально ефективного використання комплексу історичних будівель та створення сучасних ансамблів за їх участю, що підкреслювали б цінність пам'яток, стає особливо важливою.

Більшість історичних будівель і пам'яток розташовані в центрі міста – найактивнішої і дуже насиченої його частини. Зберегти хитку рівновагу між історичним середовищем міста і сучасними його елементами й ансамблями, дати «нове життя» пам'яткам архітектури здатна лише архітектурно-просторова містобудівна концепція, яка розглядає місто як ціле на різних ієрархічних рівнях. Реконструкція з урахуванням певних особливостей та дбайливого ставлення до історичної спадщини дає змогу зберегти її естетичне і духовне наповнення при оновленні утилітарного.

Передбачається ознайомлення із сучасними підходами та стратегіями композиційного вирішення нової забудови в історичному середовищі, що знімають проблему їх конфліктної взаємодії. Контраст, тотожність будівель – головні засоби композиції в історичному середовищі, типологічні ознаки культурної спадщини – вторинні композиційні засоби при проектуванні.

Тема 5 Особливості зорового сприйняття міського середовища

Зорове сприйняття міського середовища є динамічним процесом, під час якого людина оцінює простір у русі, реагуючи на масштаб, ритм будівель, світлові ефекти, кольорову гаму та взаємодію об'єктів із природним ландшафтом. Воно поєднує фізіологічні особливості зору та психологічне відчуття комфорту.

Архітектура сприймається людиною в просторі та часі внаслідок руху в динаміці та послідовності сприйняття. Отже, сприйняття архітектурного середовища міста базується на таких базових композиційних факторах:

1. Рух спостерігача – місто сприймається як безперервний потік зорових образів і кадрів, що змінюють один одного під час ходьби чи поїздки.
2. Послідовність ракурсів – видові перспективи вулиць і площ розкриваються поступово, створюючи цілісний кінематографічний сценарій простору.
3. Ритм і масштаб – чергування вертикалей і горизонталей, розміри фасадів та пропорції елементів (деталей) задають темп зорового контакту.

Дослідження виокремлюють такі фактори впливу на сприйняття міського середовища:

1. Світло і тінь – світло-тіньові градації природного сонячного освітлення, а також нічний світловий дизайн виявляють морфологію, підкреслюють текстуру та виокремлюють об'єм будівель.
2. Колір і текстура – використання різних типів матеріалів та кольорові акценти формують емоційний склад середовища та допомагають орієнтуватися у просторі.
3. Природний компонент – наявність природних елементів ландшафту (озеленення, водних об'єктів, різних форм рельєфу) пом'якшує геометричність забудови й додають контраст та особливі візуальні ефекти (віддзеркалення, глибина, контраст природного та штучного тощо).

До психологічних аспектів, що впливають на сприйняття людиною середовища можна віднести такі:

1. Цілісність образів – людині властиво поєднувати окремі об'єкти, пам'ятки та елементи благоустрою в єдину ментальну карту міста.
2. Комфорт чи перенасиченість – візуальна інформація складається в певну гармонійну «картину» або хаотичний візуальний шум, монотонну чи динамічну та емоційно насичену «картину». що сприяє створенню певного образу та естетичної якості середовища.

Зорове сприйняття є ключовим фактором реконструкції історичного середовища, оскільки понад 80 % інформації про простір людина отримує через зір. Врахування особливостей візуального сприйняття дозволяє зберегти автентичний просторовий характер міста, гармонійно інтегрувати нові об'єкти та уникнути візуального забруднення історичних ареалів.

До головних чинників зорового сприйняття під час реконструкції історичної забудови архітектори та містобудівники відносять такі **специфічні параметри людського зору**:

1. Поля зору та кути сприйняття. Людина чітко бачить деталі під кутом до 28° по вертикалі та до 45° по горизонталі. Будівлі на історичні вулиці зазвичай пропорційні цим кутам, що створює відчуття затишку.
2. Динаміка руху (відеоекологія). Картинка змінюється під час ходьби. Реконструкція має забезпечувати безперервність «кадрів» міського пейзажу без різких візуальних провалів.
3. Масштабність. Історичне середовище зорієнтоване на масштаб людини (співрозмірність елементів фасаду, вікон, дверей, висоти будівель). Нові елементи не повинні спотворювати цей масштаб.

Особливості сприйняття міста людиною стають дієвим інструментом під час реконструкції історичного середовища. Наприклад, зорове сприйняття висуває правила, за якими проводиться оновлення історичних зон, а саме:

1. Збереження композиційних осей та візуальних коридорів: визначення та фіксація видових точок, з яких формуються знакове розкриття

(реконструкція не має впливати на сприйняття архітектурних домінант); збереження панорами та силуету міста (висота нових будівель має суворо регламентуватися відносно історичних).

2. Текстурна та колористична гармонія: наявність колористичного паспорта має формувати та фіксувати колірну гаму нових або реставрованих фасадів (зادля відповідності традиційній палітрі); збереження автентичності матеріалів (використання натурального каменю, цегли та дерева створюють гармонійне поєднання об'єктів різних історичних періодів).

3. Візуальна психологія простору: збереження співвідношення «порожнечі» та «маси» (пропорції між шириною вулиці та висотою затіснення чи забудови впливають на психологічний комфорт); деталізація об'ємно-просторових побудов (історична забудова багата на дрібну пластику (ліпнина, карнизи). Тож сучасні об'єкти мають поєднуватися завдяки співрозмірному членуванню фасадів або контрасту.

Наслідками ігнорування зорового сприйняття стає формування в структурі міського середовища агресивного поля, візуального шуму, втрати ідентичності.

Об'ємно-просторова композиція та фасад будівлі є головними елементами архітектурної мови. Вони визначають те, як людина сприймає споруду та як матеріалізується архітектурна ідея, що включає:

1. Формоутворення: відбувається від ідеї до об'єму. Формоутворення – це процес трансформації функції, конструкції та естетичного задуму у фізичну форму. Чинниками впливу є функція будівлі, конструктивні технології, клімат, рельєф, контекст міста, а також геометрична основа (використання простих або складних геометричних тіл), тектонічна основа (візуальне відображення роботи конструкції у формі споруди) та типи композицій.

2. Об'ємно-просторова композиція визначає взаємодію маси будівлі з навколишнім середовищем та внутрішнім простором завдяки поєднанню різних типів – об'ємного, просторового та об'ємно-просторового, що гармонізуються

за допомогою пропорцій, масштабності, симетрії або асиметрії, ритму, контрасту, нюансу та тотожності.

3. Фасад сприймається як об'єкт сприйняття, оскільки становить зовнішню межу між внутрішнім простором будівлі та зовнішнім простором – міським середовищем. Він є головним носієм інформації про споруду. З огляду на психологію сприйняття сприймається його силует, масштаб, текстура та колір; з точки зору інформативності розкривається призначення будівлі та її внутрішня структура; світло-тіньові градації виявляють глибину пластики елементів, що створює динамічний малюнок залежно від освітлення; а естетична функція формує художній образ і формує емоційне сприйняття.

4. Фасад не існує окремо, він є логічним продовженням об'ємної структури споруди та її композиційного рішення (внутрішня функція – об'ємно-просторова структура – фасадна оболонка). Зовнішня структура може чітко відображати внутрішнє планування та конструкцію або бути тлом (декорація чи ширма, яка приховує реальну структуру будівлі).

Унаслідок процесу сприйняття як реакції на оточення виникають емоційні відчуття, оскільки 90 % інформації про навколишній світ ми отримуємо через зір. Візуальне сприйняття піддається геометричному моделюванню, на підставі якого в рамках середовищного підходу можна аналізувати місто, визначати характеристики як окремих фрагментів, так і будувати програму дій для майбутнього проектування в цілому.

Методи аналізу видимості історичних пам'яток – це способи вивчення того, як об'єкти культурної спадщини сприймаються з різних точок простору. Вони включають геоінформаційне моделювання (ГІС-аналіз зон видимості), натурні візуальні обстеження, фотограмметрію та розрахунок панорамних розкриттів для збереження історичного середовища.

ГІС-методи та комп'ютерне моделювання поєднують аналіз зон видимості (побудова комп'ютерних карт за допомогою цифрової моделі рельєфу визначає, з яких точок ландшафту чи вуличної мережі пам'ятка є фізично помітною); кумулятивну видимість (оцінка загальної кількості точок

огляду, з яких видно об'єкт, для визначення його домінуючої ролі в просторі); 3D-моделювання та візуалізація (створення тривимірних цифрових копій пам'яток і середовища для імітації майбутніх містобудівних змін).

Натурні та архітектурні методи включають видовий аналіз (польові дослідження та фіксація реальних панорам, секторів огляду й акцентних якостей споруд із традиційних шляхів пересування); метод розгортки панорам (графічна побудова розгорток вулиць та площ уздовж лінії руху глядача для контролю висотних регламентів навколо пам'ятки); фотограмметрію та лазерне сканування (точна фіксація поточного стану видимості об'єкта та його фасадів у реальному часі).

Під час формування міського середовища важливим є спосіб, швидкість та траєкторія переміщення реципієнтів для реалізації всього різноманіття видів діяльності. Здається, що передбачити послідовність сприйняття середовища неможливо, бо людина може дивитися та йти будь-куди, тому важливо зберегти сценарій композиційної побудови історичного середовища, створений за певним задумом та ідеєю, що має унікальний образ.

Аналіз міста через зорові кадри або будь-які проєкції, по суті, містить певні обмеження та спотворення. Тож поєднання різних методів аналізу та моделювання середовища дає змогу суб'єкту побачити всю панораму візуального оточення та визначити вплив на нього. Для цього доцільно під час створення моделі сприйняття оточення відмовитися від побудови будь-яких проєкцій. За таких умов можливе визначення об'єктивних характеристик середовища, які можна буде реально використовувати в практиці проєктування.

Отже, особливості зорового сприйняття міського середовища, як і окремого архітектурного об'єкта, процес складний, який залежить від багатьох чинників та потребує ретельного вивчення. Аналіз зорового сприйняття пам'яток і їхньої ролі в оточенні – важливий складник будь-якого дослідження, особливо під час створення нових просторових композицій та реконструкції міського середовища.

Тема 6 Методи рішення об'ємно-композиційної організації фасадів нових будинків в історичному середовищі

Головними методами об'ємно-композиційної організації фасадів нових будівель в історичному середовищі є контекстуалізм (адаптація), контраст (модернізація), стилізація (історизм) та нейтралізація (мімікрія). Вибір методу залежить від цінності навколишньої забудови, охоронного статусу зони та творчої концепції архітектора. Наприклад, у методі контекстуалізму, чи гармонійної адаптації, використовується сучасна мова архітектури, яка повністю підпорядковується параметрам оточення завдяки узгодженню масштабу, пропорцій, ритму та матеріалів; метод контрасту, чи акцентування, виявляє протиставлення ультрасучасної архітектури історичному контексту та дозволяє чітко розмежувати періоди побудови та підкреслити автентичність старих пам'яток; метод стилізації, чи реплікація або історизм, полягає в прямому чи частковому копіюванні архітектурних форм та декору минулих епох; а метод нейтралізації, чи фонові мімікрія, надає можливість створення «невидимої» будівлі, що слугує нейтральним тлом для історичних домінант.

Прийоми гармонізації новобудов в історичному середовищі об'єднують різні напрями та методи – від повного копіювання історичних прийомів і елементів, інспірування, стилізації до парафразного, контрастного, гібридного підходів та інтеграції.

Повне копіювання історичних прийомів і елементів (також відоме як історична реплікація, пастиш або пряма стилізація) – це радикальний прийом гармонізації, завдяки якому нова будівля максимально точно відтворює архітектурну стилістику, пропорції, матеріали та декор навколишньої історичної забудови.

Суть та мета цього прийому полягає в поєднанні візуальної безперервності (створення ілюзії, що будівля завжди існувала в цьому середовищі; мімікрії (повне розчинення нового об'єму в історичному контексті); збереження масштабу (чітке наслідування модульних сіток, висотності та ритму віконних прорізів сусідніх пам'яток). Технологічні та

матеріальні особливості цього методу – використання автентичних матеріалів, текстурна відповідність та приховані конструкції. Але як і у будь-якого методу у копіювання є переваги та недоліки. Перевагами цього підходу є гарантована інтеграція, психологічний комфорт, збереження ансамблю, а недоліками архітектурна фальсифікація, екологічна та економічна доцільність, функціональний конфлікт.

Головні різновиди цього прийому: архітектурна реплікація (відтворення), бутафорська стилізація та компілятивна стилізація (пастиш).

Інспірування – ще один провідний прийом контекстуального моделювання та гармонізації новобудов в історичному середовищі. Його суть полягає у творчому переосмисленні історичних архітектурних прототипів, коли архітектор не копіює старі форми буквально (уникаючи псевдоісторизму), а використовує їх як джерело натхнення для створення сучасної споруди. Цей прийом є частиною ширшої класифікації інтеграції нової архітектури, яка зазвичай поділяється за рівнем візуального та концептуального зв'язку з оточенням. Суть інспірування, або асоціативного підходу, полягає в тому, що нова будівля проектується за сучасними технологіями та в сучасній стилістиці, але її об'ємно-просторова композиція, ритм деталей та членування, силует або текстура відтворюють образи навколишньої історичної забудови. Головними прийомами цього методу є текстурний натяк, метафоричний силует та пропорційне кодування.

Ключовими характеристиками прийому інспірування є часова чесність, гнучкість матеріалів та глибокий аналіз. Окрім інспірування, існують також прийоми імітації, адаптації та контрасту. Імітація полягає в історичній репліці, або стилізації, та в прямому відтворенні, або точному копіюванні, стилістичних ознак історичного контексту. Адаптація полягає в максимальному підлаштуванні параметрів новобудови під чинні містобудівні обмеження без акцентування на самій архітектурі. Таким чином, контекстуальна інтеграція створює нейтралізацію та тектонічне узгодження, а контраст, своєю чергою, навмисне виокремлення новобудови на тлі історичного середовища за

допомогою кардинально інших форм, кольорів та інноваційних матеріалів. Отже, протиставлення створює драматичний контраст та просторовий розрив.

Стилізація – це ще один прийом гармонізації, при якому архітектура нової будівлі повторює художню мову, композиційні принципи та декоративні елементи історичного оточення. Метою цього підходу є максимальне візуальне підпорядкування нової споруди існуючому контексту задля збереження цілісності історичного середовища. Головні види архітектурної стилізації: репродуктивний (пряме копіювання), інтерпретаційний (модифікований), контекстуальний (фрагментарний).

Головними інструментами є композиційне підпорядкування (повторення висотності, кроку вікон та масштабних членувань сусідніх будівель), матеріальна єдність (використання традиційних матеріалів), колористична гармонія (застосування колірної гами, яка властива історичній забудові), декоративні натяки (інтеграція спрощених аркад, пілястр, еркерів чи фронтонів, що відтворюють оригінальне оточення).

Перевагами стилізації є збереження цілісного силуету вулиці, психологічний комфорт для мешканців, відсутність візуального конфлікту в середовищі, а ризиками – небезпека створення «псевдоісторичної» підробки (кітч), складність поєднання старих форм із сучасними функціями, втрата архітектурної правдивості та індивідуальності епохи

Парафразний підхід у контекстуальному проєктуванні – це прийом гармонізації, при якому архітектор переосмислює історичні прототипи та відтворює їх у сучасних матеріалах і формах, уникаючи прямого копіювання (стилізації) чи радикального контрасту. Це створення своєрідної архітектурної «цитати», або вільної інтерпретації класичної спадщини.

У межах цього підходу класифікують декілька прийомів:

1. Композиційно-структурний парафраз – базується на збереженні загальної структури історичного фасаду без використання старовинного декору.
2. Тектонічний та матеріально-фактурний парафраз – апелює до відчуття матеріальності, ваги та глибини стіни.

3. Декоративно-символічний парафраз – передбачає інтелектуальну гру з елементами ордеру чи декору сусідніх епох.

Контрастний підхід у гармонізації новобудов з історичним середовищем базується на принципі протиставлення. Замість копіювання старих стилів нові об'єкти підкреслюють свою сучасність, створюючи діалог між епохами через візуальний конфлікт або акцентування. Цей підхід характеризується матеріальним, геометричним, формотворчим, колористичним, текстурним, фактурним, просторово-об'ємним (масштабним) контрастами та тактикою «невидимого» контрасту.

Гібридний підхід до гармонізації новобудов в історичному середовищі – це інтегративна методологія проектування, яка поєднує радикально протилежні прийоми (імітацію, контекстуалізм та контраст) в межах одного архітектурного об'єкта або комплексу. Цей підхід дозволяє одночасно зберегти просторову ідентичність місця та підкреслити часову приналежність нової споруди, уникаючи крайнощів копіювання деструктивного втручання.

Гібридизація відбувається через поєднання різних рівнів морфологічної, матеріальної та просторової відповідності оточенню. Головні прийоми класифікують за характером взаємодії елементів: об'ємно-просторовий, текстурно-матеріальний, морфологічний, просторово-колажний. Перевагами гібридного підходу є компромісність, гнучкість, економічна доцільність.

Інтеграція є одним із ключових методів гармонізації новобудов, який передбачає включення сучасної архітектури в історичне середовище як повноцінного, але підпорядкованого елемента з метою збереження цілісності міської тканини. До основних прийомів інтеграції за різними рівнями композиційного та просторового зв'язку належать такі прийоми: просторово-композиційні, морфологічні та стилістичні, тектонічні та ритмічні, функціонально-просторові.

Тема 7 Формування архітектурно-художньої структури фасадів нових будинків в історичній забудові

Формування архітектурно-художньої структури фасадів нових будинків в історичній забудові базується на віднайдені балансу між збереженням автентичного міського середовища та впровадженням сучасних архітектурних рішень. Головна мета – інтегрувати нову споруду в контекст так, щоб вона не руйнувала історичну цілісність, але й не перетворювалася на фальшиву копію минулого.

Виокремлюють три головні стратегії проєктування нових фасадів у контексті історичного середовища: мімікрія, контраст, нюансний підхід. Ключовими композиційними параметрами для досягнення гармонії є аналіз та відтворення структури навколишньої забудови через такі елементи:

- висотність та силует;
- ритм та видовженість;
- глибина та пластика;
- текстура та матеріали.

Якісне формування фасаду неможливе без ретельного дослідження середовища: аналізу історико-архітектурного опорного плану та визначення статусу й цінності кожної будівлі в зоні впливу; відтворення розгортки вулиці з фіксацією висотних відміток, ліній вікон та колористичної гами кварталу; аналізу тектоніки з вивченням розподілу візуального навантаження в сусідній забудові (масивний низ, полегшений верх). З точки зору містобудування проєктування нового фасаду має підпорядковуватись правилу: «Нове має виглядати новим, але так, ніби воно тут було завжди».

Регулювання висотності нової забудови в історичному середовищі здійснюється через науково-проєктну документацію (НПД) та встановлення зон охорони пам'яток, де діють жорсткі просторові обмеження для збереження традиційного характеру середовища. У 2026 році уряд України оновив правила (Постанова КМУ № 740), запровадивши індивідуальні режими використання територій навколо пам'яток, які чітко визначають допустиму висотність,

габарити будівель та умови нового будівництва на підставі натурних досліджень. Ключовими інструментами регулювання висотності стали обмеження висоти нових об'єктів, що базуються на містобудівній документації та спеціальних охоронних статусах, а саме:

- Історико-архітектурний опорний план (ІАОП);
- зони регулювання забудови;
- Містобудівні умови та обмеження (МУО).

Головні методи визначення дозволеної висоти базуються на відсутності конфлікту з історичним ландшафтом, а регулятори використовують три основні підходи:

- композиційно-видовий аналіз (КВА);
- принцип силуетності;
- модуль історичного оточення.

Пластика фасадів – це головний інструмент, який дозволяє інтегрувати сучасну архітектуру в історичне середовище без руйнування його унікального характеру. Замість копіювання минулого або агресивного контрасту архітектори використовують об'ємно-просторову гру світла й тіні для створення діалогу між епохами.

Основними методами гармонізації фасадів через пластику стають:

- співвідношення пустот і маси;
- глибина фасадного рельєфу;
- ритміка та членування;
- текстурний резонанс;
- світлотіньова режисура.

Результатом вдалого застосування пластики є досягнення візуальної єдності та гармонізації новобудов з історичним середовищем за рахунок створення візуального континуїтету, поваги до масштабу та ідентичності.

Досягнення візуальної єдності між новобудовами та історичним середовищем – це баланс між повагою до минулого та сучасними технологіями. Головна мета – інтегрувати нову споруду так, щоб вона не домінувала, але й не

копіювала історичний стиль, чого можна досягнути завдяки використанню таких принципів:

- масштаб, силует та просторові параметри забезпечують взаємозв'язок висот, збереження червоної лінії забудови, ідентичність форми та ухилу даху;
- матеріали та текстури формують традиційну палітру, сучасну інтерпретацію, текстурну відповідність;
- колірні рішення зберігають контекстуальні відтінки, принцип нюансу, а не контрасту;
- ритм та членування фасаду формують крок віконних прорізів та вертикальне й горизонтальне членування;
- архітектурний підхід базується на контекстуалізмі замість копіювання, а також на принципі реінтерпретації та відмові від муляжів.

Гармонізація новобудов з історичним середовищем – це пошук балансу між повагою до минулого та викликами сучасності. Замість прямого копіювання (кічу) сучасні архітектори використовують тонкі художні інструменти для візуальної інтеграції нових об'єктів.

Наприклад, колір є найпершим тригером, який поєднує або розділяє будівлі у міському просторі, створюючи колористичний контекст, нейтралізацію об'єму та текстурну відповідність, а архітектурні ілюзії та мімікрія спрямовані на приховування реальних масштабів сучасної будівлі завдяки візуальному розчленуванню трансформації поверховості, збереженню карнизних ліній. Дзеркальні та скляні поверхні здатні зробити масивну споруду майже невидимою або перетворити її на художнє відображення історії завдяки таким ефектам, як дематеріалізація, живий колаж та контрастна прозорість. Інші художні та просторові засоби – пластика фасаду, перфорація або екрани, а також зміщення лінії фасаду (курдонер), поєднуючись із попередніми, здатні перетворити новобудову на гармонійну частину історичного середовища.

Проблема інтеграції нових архітектурних об'єктів у сформоване історичне середовище є однією з найбільш дискусійних у сучасній теорії містобудування. Термін «infill architecture» («архітектура заповнення») описує

процес заповнення лакун у міській тканині, що дозволяє відновити цілісність вуличного фронту та ефективно використовувати міські території.

Аналіз наукових джерел дозволяє виокремити три ключові етапи еволюції вимог до нової забудови, які регулюються міжнародними документами UNESCO, ICOMOS та Ради Європи.

Початковий етап регулювання – візуальної сумісності (1964–1972 рр.) базується на положеннях «Венеціанської хартії» (1964), коли історичне середовище розглядалося як стале тло, а головною вимогою до нових об'єктів була гармонія на двох рівнях – містобудівному та формально-композиційному. Цей етап, пов'язаний із доктриною візуальної сумісності та «сучасного відбитку», розпочався з прийняттям фундаментальної Венеціанської хартії, коли історичне середовище сприймалося як сукупність фізичних об'єктів (пам'яток) і головним завданням архітектора було не нашкодити їм візуально. Регулятивні документи ICOMOS того часу висували вимогу гармонії, яка трактувалася через формально-композиційні параметри – масу, колір, масштаб, ритм та зовнішній вигляд. Існувала важлива вимога: будь-яке нове втручання повинно мати «сучасний відбиток» («contemporary stamp»). Архітектура мала бути вираженням свого часу, а не копією минулого. На практиці цей підхід призвів до суперечливих результатів – появи «парашутованої архітектури» та спрощеної імітації.

Міжнародні документи того часу (зокрема резолюції ICOMOS 1972 р.) допускали використання сучасної архітектури, якщо вона вписується в габарити. Однак на практиці це призвело до появи так званої «парашутованої» архітектури («parachuted architecture») – типових модерністських об'єктів, які формально відповідали висоті сусідів, але були чужорідними тілами в історичній тканині через свою агресивну геометрію та відсутність деталізації. Паралельно виникла інша крайність – ретроспективна імітація. Намагаючись уникнути конфлікту, архітектори почали створювати спрощені копії історичних фасадів, що призводило до втрати відчуття справжності (автентичності)

середовища. Ретроспективна архітектура, своєю чергою, імітувала історичні форми, створюючи ефект «псевдоісторії».

Другий етап – контекстуалізм та пошук «характеру місця» (1975–1982 рр.) розпочався з прийняттям Декларації Амстердама (1975), коли відбувся перелом у свідомості (1975–1982 рр.), а фокус змістився з окремих будівель на цілісне збереження «культурного ландшафту». Виникло розуміння, що візуальної схожості недостатньо, тож архітектори почали оперувати поняттям «характер місця». Вимоги до infill-проектів ускладнилися, з'явилась необхідність відображати локальні особливості та традиції, а також відмовитися від постмодерністського кітчу та прямого цитування історичних елементів у вигляді декорацій. Використання традиційних матеріалів (цегла, камінь, дерево) звелось до сучасної інтерпретації. Успішним результатом цього етапу стала поява контекстуальної архітектури, яка не копіює минуле, а «спілкується» з ним однією мовою – мовою пропорцій та матеріалів. Поняття спадщини розширилося: це вже не окремі будівлі, а цілісний «культурний ландшафт», що включає діяльність людей, просторову організацію та оточення. Вимога відображати «характер місця» («character of a place») була пов'язана з поняттям, введеним теоретиком К. Норберг-Шульцем, що описує «загальну атмосферу» (Genius Loci), яка втрачається, якщо зводити архітектуру лише до аналітичних параметрів. В цей період акцент змістився на таке:

- використання традиційних матеріалів та технік, але в сучасному прочитанні;
- заборону прямого копіювання (історизму), оскільки «майбутнє не повинно будуватися за рахунок минулого», контекст – не візуальна картинка, а носій пам'яті та соціального досвіду.

Сучасний етап регулюється «Віденським меморандумом» (2005 р.) та Декларацією ICOMOS у Квебеку (2008 р.). Поняття спадщини розширилося до «історичного міського ландшафту», що включає не тільки будівлі, а й нематеріальні цінності («intangible heritage»): соціальні ритуали, пам'ять місця, маршрути руху, звуки та запахи. Згідно із сучасними дослідженнями успішна

infill-архітектура базується на трьох принципах: якість втручання, заборона псевдоісторизму, дух місця. Отже, сучасне містобудування переживає зміну парадигми: від екстенсивного розростання (urban sprawl) до концепції «компактного міста», що актуалізує питання використання внутрішніх резервів історичних центрів. Однак втручання в історичну тканину міста завжди пов'язане з конфліктом між необхідністю збереження спадщини («музеїфікацією») та потребами сучасного розвитку.

Нематеріальна спадщина та пріоритет якості (з 2000-х рр.) Сучасний етап регулюється Віденським меморандумом (2005 р.) та Декларацією ICOMOS, Квебек (2008 р.). Головна новація – включення до охорони нематеріальної спадщини (intangible heritage) маршрутів, ритуалів, «духу місця», спогадів мешканців.

Ключові тези сучасного підходу – Spirit of Place: нова архітектура має реагувати на невидимі зв'язки. Засудження псевдоісторизму: документи UNESCO (2005 р.) чітко вказують: «Уникати будь-яких форм псевдоісторичного дизайну, оскільки вони є запереченням як історії, так і сучасності». Відтворення втрачених будинків (реплікація) допускається лише у виняткових випадках, інакше це перетворює місто на декорацію. Висока якість втручання: замість того щоб бути «непомітною», нова архітектура має бути якісною, щоб стати «спадщиною завтрашнього дня» (heritage of tomorrow). Методологія контекстуального проектування становить алгоритм дій, де історичний огляд дає розуміння «чого не можна робити», а сучасні дослідження пропонують конкретний інструментарій «як треба робити». Використовуючи аналітику Asian Institute of Research (2022 р.), успішний проєкт infill-архітектури базується на гармонізації шести елементів контексту – масштабі, формі, матеріалах, розміщенні, функції, інноваціях.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Методичне забезпечення

1. Дистанційний курс «Художні проблеми взаємодії нової та історичної забудови» у віртуальному освітньому середовищі на платформі MOODLE ХНУМГ ім. О. М. Бекетова [Електрон. ресурс]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <https://dl.kname.edu.ua/course/view.php?id=4162>, вільний (дата звернення: 16.08.2026). – Назва з екрана.

Рекомендована література та інформаційні ресурси

2. Architectural record [Electronic resource]. – Electronic text data. – Regime of access: <https://www.architecturalrecord.com/articles/14904-lindt-home-of-chocolate-by-christgantenbein> free (date of the application: 16.08.2026). – Header from the screen.

3. Archdaily [Electronic resource]. – Electronic text data. – Regime of access: <https://www.archdaily.com/>, free (date of the application: 16.08.2026). – Header from the screen.

4. Dezeen [Electronic resource]. – Electronic text data. – Regime of access: <https://www.dezeen.com/>, free (date of the application: 16.08.2026). – Header from the screen.

5. Осиченко Г. О. Реконструкція історичних міст : композиційний аспект [Електрон. ресурс] : монографія / Г. О. Осиченко ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Електрон. текст. дані. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2021. – 252 с. – ISBN 978-966-695-569-5. – Режим доступу: <https://eprints.kname.edu.ua/61295/1/2021%20%D0%BF%D0%B5%D1%87.%2015%D0%9C%D0%9D.pdf>, вільний (дата звернення: 16.08.2026). – Назва з екрана.

6. Козельщина: історико-архітектурний нарис [Електрон. ресурс] : монографія / Г. О. Осиченко, Л. В. Бородич, О. Б. Супруненко та ін. ; [за заг. ред. Г. О. Осиченко] ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Електрон. текст. дані. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2021. – 253 с. ISBN: 978-966-289-636-7. – Режим доступу: <https://eprints.kname.edu.ua/62311/1/%D0%98%D0%A2%D0%9E%D0%93-%20%D0%9A%D0%BE%D0%B7%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D1%89%D0%B8%D0%BD%D0%B0%20%28%D0%BE%D1%82%20%D0%B8%D0%B7%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0%29.pdf>, (дата звернення: 16.08.2026). – Назва з екрана.

7. Mustafa A. Gaber. Qualitative and Quantitative Evaluation Techniques of New Infill Designs in Historic Context [Electronic resource] / Mustafa A. Gaber, Ayten Ö. Akçay // Revista Amazonia Investiga. – 2020. – Vol. 9 – Issue 35. – P. 20–33. – Electronic text data. – Regime of access: <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/1502>, free (date of the application: 16.08.2026). – Header from the screen.

8. Carmela Cucuzzella. The Evolution of the Architectural Facade since 1950: A Contemporary Categorization [Electronic resource] Carmela Cucuzzella, Negarsadat Rahimi, Aristofanis Soulikias // Architecture. – 2023. – Vol. 3(1). – P. 1–32. – Electronic text data. – Regime of access: <https://doi.org/10.3390/architecture3010001>, free (date of the application: 16.08.2026). – Header from the screen.

9. Designing for context with retained elements. Special topic design guidelines [Electronic resource] // San Francisco Planning Department. REVIEW DRAFT. – 2019. – P. 19. – Electronic text data. – Regime of access: <https://sfplanning.org/sites/default/files/documents/design/Retained Elements Design Guidelines Draft.pdf>, free (date of the application: 16.08.2026). – Header from the screen.

10. Історико-містобудівні дослідження: Васильків, Вінниця, Горлівка, Ізмаїл [Електрон. ресурс] / За ред. В. В. Вечерського; відп. за вип. О. М. Сердюк. – Електрон. текст. дані. – Київ, 2011. – 276 с. ; 136 іл. (Науково-дослідний інститут пам'яткоохоронних досліджень). – Режим доступу: https://chtyvo.org.ua/authors/Vandiuk_O/Istorykomistobudivni_doslidzhennia_Vasylkiv_Vinnytsia_Horlivka_Izmail/, (дата звернення: 16.08.2026). – Назва з екрана.

11. Прибега Л. Архітектурна спадщина України: пам'яткоохоронний аспект [Електрон. ресурс] : монографія / Л. Прибега. – Електрон. текст. дані. – Київ : Інститут культурології НАМ України, 2016. – 256 с. – Бібліогр. : с. 183–196 ; іл. : с. 201–251. – ISBN: 978-966-2241-41-9. – Режим доступу: https://chtyvo.org.ua/authors/Prybieha_Leonid/Arkhitekturna_spadschyna_Ukrainy_pam_iatkookhoronnyi_aspekt.pdf, (дата звернення: 16.08.2026). – Назва з екрана.

12. Лукач Е. Передумови та еволюція формування поняття спадщини в контексті історичного середовища міста [Електрон. ресурс] / Е. Лукач, О. Кліщ // National Academy of Fine Arts and Architecture Collection of Scholarly Works «Ukrainian Academy of Art». – 2022. – № 32. – С. 21–28. – ISSN: 2411–3034. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <https://journals.naoma.kyiv.ua/index.php/uam/article/view/165>, вільний (дата звернення: 16.08.2026). – Назва з екрана.

13. Martyshova Larysa. The context of the spatial environment in a modern city [Electronic resource] / Martyshova Larysa // Scientific thought development '2024 : monograph. – Electronic text data. – Karlsruhe, Germany, 2024. – Book 31. – Part 2. – P. 203. – Chapter 10. – P. 148–159. – ISBN: 978-3-98924-054-4. – Regime of access: <https://desymp.promonograph.org/index.php/sge/article/view/sge31-00-002>, free (date of the application: 16.08.2026). – Header from the screen.

14. Мартишова Л. С. Структура сучасного міста: контекст містобудівної трансформації [Електрон. ресурс] / Л. С. Мартишова ; відпов. ред. В. В. Товбич // Сучасні проблеми архітектури та містобудування : наук.-техн. зб. – Електрон. текст. дані. – Київ : КНУБА, 2024. – 370 с. – № 69. – С. 157–164. – Режим доступу: <http://archinform.knuba.edu.ua/article/view/308543> <http://archinform.knuba.edu.ua/issue/view/18230>, вільний (дата звернення: 16.08.2026). – Назва з екрана.

15. Сідорова М.-Ю. Особливості сприйняття пластики фасадів забудови Києва кінця XIX – початку XX століть [Електрон. ресурс] / М. Ю. Сідорова, Л. Гнатюк // Вісник Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури. – Електрон. текст. дані. – Київ : НАОМА, 2025. – Вип. 4. – С. 71–79. – Режим доступу: <https://doi.org/10.32782/naoma-bulletin-2025-4-9>, (дата звернення: 16.08.2026). – Назва з екрана.

16. Сідорова М.-Ю. А. Особливості архітектурно-декоративної пластики фасадів історичної забудови кінця XIX – початку XX ст. м. Києва [Електрон. ресурс] // Сталий розвиток авіаційної інфраструктури України. – 2023. – С. 393–407. – DOI: [10.36059/978-966-397-312-8-17](https://doi.org/10.36059/978-966-397-312-8-17). – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/371582567_Osoblivosti_arhitekturnodekorativnoi_plastiki_fasadiv_istoricnoi_zabudovi_kinca_XIX_pochatku_XX_st_m_Kieva, вільний (дата звернення: 16.08.2026). – Назва з екрана.

Нормативні документи

17. ДБН 2.2-3:2021 Склад та зміст історико-архітектурного опорного плану населеного пункту [Електрон. ресурс]. – Чинний від 2026–04–23. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: https://e-construction.gov.ua/laws_detail/3073558108673410845?doc_type=2, вільний (дата звернення: 16.08.2026). – Назва з екрана.

18. ДСТУ Б Б.2.2-10:2016 Склад та зміст науково-проектної документації щодо визначення меж і режимів використання зон охорони пам'яток архітектури і містобудування [Електрон. ресурс]. – Чинний від 2017–07–01. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: https://dnaop.com/html/61740/doc-%D0%94%D0%A1%D0%A2%D0%A3_%D0%91_%D0%91.2.2-10_2016, вільний (дата звернення: 16.08.2026). – Назва з екрана.

19. Про охорону культурної спадщини [Електрон. ресурс] : Закон України від 08.06.2000 №. 1805-III – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>, вільний (дата звернення: 16.08.2026). – Назва з екрана.

20. ДБН А.2.2-14-2016 Склад та зміст науково-проектної документації на реставрацію пам'яток архітектури та містобудування [Електрон. ресурс]. – Чинний від 2026–04–20. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: https://e-construction.gov.ua/laws_detail/3879628947759039828?doc_type=2 вільний (дата звернення: 16.08.2026). – Назва з екрана.

21. Збірник нормативно-правових актів сфери охорони культурної спадщини (в редакції станом на лютий 2025 р.) [Електрон. ресурс]. – Електрон. текст. дані. – Київ : УДІКС, 2025. – 805 с. – Режим доступу: <https://mcsc.gov.ua/wp-content/uploads/2025/04/zbirnyk-normatyvno-pravovyh-aktiv-sfery-ohorony-kulturnoyi-spadshhyny.pdf>, вільний (дата звернення: 16.08.2026). – Назва з екрана.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Скорочення та аббревіатури

ICOMOS – International Council on Monuments and Sites. Міжнародна неурядова (громадська) організація, створена в 1965 році з метою забезпечення збереження культурної спадщини.

ГІС – сучасна комп'ютерна технологія, що дозволяє поєднати модельне зображення території (електронне відображення карт, схем, космо- та аерозображень земної поверхні) з інформацією табличного типу (різноманітні статистичні дані, списки, економічні показники тощо).

ІАОП – історико-архітектурний опорний план.

МУО – містобудівні умови та обмеження.

НПД – науково-проектна документація.

ОПК – об'ємно-просторова композиція. Архітектурна композиція, що вирізняється побудовою форм і композиційних зв'язків за трьома координатами відносно рівномірно та сприймається при прямованні глядача довкола форми.

ОТО – операційна таксономічна одиниця. Найменший та найпростіше побудований таксон морфологічного розподілу міста, розбіжності форми усередині якого при морфологічному розподілі міста не мають суттєвого значення.

ЮНЕСКО (UNESCO) – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури. Міжнародна міжурядова організація, спеціалізована установа ООН. Офіційно існує з 4 листопада 1946 року, коли набув чинності (після ратифікації двадцятьма країнами) її Статут, підписаний 16 листопада 1945 р. представниками 44 держав на установчій конференції у Лондоні. ЮНЕСКО змінила Міжнародний інститут інтелектуальної співпраці, заснований 9 серпня 1925 р.

Терміни та поняття

Джентрифікація (англ. «gentrification», іноді «міська рециркуляція») – комплексна зміна міського середовища, що відбувається внаслідок переселення заможних громадян у квартали, заселені представниками нижчих класів. Відродження старих промислових міських кварталів на підставі постіндустріальної економіки також є частиною процесу джентрифікації.

Історичне середовище – історико-культурний спадок, відображений у сукупності художніх, архітектурних просторів та форм, що становлять історичну та культурну цінність для суспільства.

Культура – комплекс духовних, матеріальних, інтелектуальних та емоційних ознак, які характеризують суспільство чи соціальну групу.

Культурна спадщина – сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини.

Ревалоризація (франц. «revalorisation» – «переоцінка») – процес переоцінки цінності об'єкта, явища чи поняття.

Ревіталізація – (лат. «re» – «відновлення» та «vita» – «життя») – процес «повернення до життя» занедбаних об'єктів, територій, будівель чи навіть біологічних тканин шляхом надання їм нових функцій, сучасного значення та актуального змісту

Регенерація – комплексна, науково обґрунтована перебудова та відтворення історично сформованого середовища, спрямована на збереження спадщини, модернізацію інфраструктури та надання будівлі нової функціональної активності. Регенерація поєднує методи реставрації, консервації та пристосування до сучасних соціокультурних потреб.

Реконструкція – комплексна перебудова вже введеної в експлуатацію будівлі, що передбачає втручання в несучі конструкції, зміну геометричних розмірів, функціонального призначення або модернізацію інженерних мереж для підвищення ефективності експлуатації. Реконструкція спрямована на поліпшення умов проживання або виробництва, а також може включати відновлення історичних елементів.

Реновація – комплекс заходів, спрямованих на зміну функціонального призначення промислового об’єкта. Реновація поняття збірне. Це перетворення архітектурного об’єкта, при якому на підставі врахування психологічних, історичних, естетичних факторів створюються особливі зони стабільності архітектурного простору в міському середовищі. Цей підхід запобігає негативному сприйняттю споживачами простору та його істотних змін під час перетворення окремої промислової будівлі, підприємства або району.

Реставрація – (лат. «restauratio» – «відновлення») – процес відновлення, що поєднує два напрями: 1) відновлення чогось у первісному вигляді, зокрема творів мистецтва, пам’ятників тощо; 2) сукупність науково обґрунтованих заходів щодо укріплення (консервації) фізичного стану, розкриття найбільш характерних ознак, відновлення втрачених або пошкоджених елементів об’єктів культурної спадщини із забезпеченням збереження їхньої автентичності.

Пам’ятка – предмет духовної або матеріальної культури минулого, унікальний об’єкт природи чи цивілізації, який становить наукову, пізнавальну та естетичну цінність

Парафраз – усвідомлене цитування, переосмислення або відтворення елементів, композиційних прийомів та стилів архітектури минулого в новому контексті. На відміну від прямого копіювання (копії) або підробки, парафраз завжди має діалогічний характер: він зберігає впізнаваність першоджерела, але адаптує його до сучасних технологій, матеріалів та функцій.

Спадщина – матеріальні і нематеріальні об’єкти, що мають видатну цінність, а також явища культури, науки, побуту, що залишилися від попередніх часів, від попередніх діячів і поколінь.

Електронне навчальне видання

МАРТИШОВА Лариса Сергіївна

**ХУДОЖНІ ПРОБЛЕМИ
ВЗАЄМОДІЇ НОВОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ ЗАБУДОВИ**

(для здобувачів I курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти денної форми навчання зі спеціальності G17 – Архітектура та містобудування)

Відповідальний за випуск *С. П. Шкляр*

Редактор *О. А. Норик*

Комп'ютерне верстання *Л. С. Мартишова, І. В. Волосожарова*

План 2025, поз. 108Л

Підп. до друку 09.06.2026. Формат 60 × 84/16.

Ум. друк. арк. 3,0.

Видавець і виготовлювач:

Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Чорноглазівська, 17, Харків, 61002.

Електронна адреса: office@kname.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

ДК № 8386 від 14.07.2025.